

En dröm, ett gyckelverk

– En 1700-talstolkning av 1600-talets häxprocesser

KLARA NIELSEN STYRMAN

LUNDS UNIVERSITET

Nyckelord: Jöns Hornæus, häxprocessen i Torsåker, historiografi, blåkulla, Spiritum vertiginis, Ångermanland, perifer upplysning, 1700-tal

Inledning

De rättades nedanför bålet, att blodet ej skulle hindra veden fatta vederbörlig eld; i dess ställe rann han strömvis utför berget. De, som höllo spetsgård, voro ock behjelpelige att släpa döda kropparna på bålet. De kläder som delinqventerna till det nogaste af sig kastat, togo deras anhörige, hwarmed de utan sinnesrörelse gingo hwar och en till sitt.¹

I min barndoms Ångermanland slingrar sig Häxstigen genom skogens dunkel. Solen silas genom barrrens tak, mossan doftar fuktigt och vid stigens slut reser sig Bålberget med sin minnessten där orden ”Tidens tro drabbar människan” ristats i blodröda versaler. År 1675 kulminerade Sveriges häxhysteri, ”det stora oväsendet”, här i Torsåker. I en av Sveriges största massavrättningar i fredstid förlorade 71 personer sina liv. Bland de centrala aktörerna framträdde kaplanen Laurentius Hornæus, vars metoder för att framtvinga vittnesmål från barn samt beslut att låta även sin egen mor dömas till döden för häxeri har omnämnts i både lokal och nationell historieskrivning.² I fokus för denna essä står dock inte han, utan hans barnbarn Jöns Hornæus. Det inledande citatet kan vid första anblick tolkas som ett samtida vittnesmål. Men, i själva verket är det en efterhandskonstruktion som sonsonen Jöns Hornæus publicerade år 1771. Trots att efterhandskonstruktioner knappast uppfyller samtidighetskriteriet som vi historiestudenter drillats

¹ Jöns Hornæus, *Sannfärdig berättelse om det för 100 år sedan förlupna grufveliga trulldoms-oväsendet i Sverige, i synnerhet lämpadt efter processen i Thorsåker och Angurmanland.*, Avskrift ur S.W. Gynthers samlingar, SE S-HS A1031.

Handskriftsavdelningen, Kungliga biblioteket (1771), s. 20.

² Teo Sundin, Per Sundin & Jan Stattin, *Häxorna: Häxtro och vidskepelse i 1600-talets Ångermanland* (Bjälsta 1978), s. 6–7, 9, 15, 21; Bengt Ankarloo, *Satans raseri: En sannfärdig berättelse om det stora häxoväsendet i Sverige och omgivande länder* (Stockholm 2007), s. 85, 163, 183, 187; Dick Harrison, *Ondskans tid: En historia om trolldom och häxeri* (Lund 2022), s. 121, 153, 227; Olof Fahlén, *Dömd till yxa och bål* (Höganäs: Bra Böcker, 1985); Olof Fahlén, *Eldens återsken* (Höganäs 1986); Hans Högman, *Häxprocesser i Sverige*. (u.å.). <<https://www.hhogman.se/haxprocesser.htm>> (Hämtad 16/5 2025); Caroline Lagercrantz, *Intervju med arkivarie Göran Gullbro*, *Populär Historia*, 2007-01-21.

<<https://web.archive.org/web/20070205175904/http://www.popularhistoria.se/o.o.i.s?id=44&vid=79>> (Hämtad 16/5 2025); Katarina Östholm, *En djävulsk historia – nu invigs det nya häxmuseet i Kramfors, Länstidningen Östersund*, 2017-6/9. <<https://www.ltz.se/artikel/en-djavulsk-historia-nu-invigs-det-nya-haxmuseet-i-kramfors>> (Hämtad 16/5 2025).

i, är det en text som återkommer i diskussioner om häxprocessen i Torsåker.³ Detta aktualiserar den historiografiska frågan om hur berättelser om det förflutna inte endast återger skeenden, utan också formas av de kontexter och föreställningsvärldar som råder vid deras nedtecknande. I denna essä undersöks hur Jöns Hornæus omtolkar 1600-talets häxprocesser, i ljuset av 1700-talets upplysningsinfluerade tänkande.

Jöns Hornæus föddes år 1715, i en kyrklig annexförsamling till Torsåker kallat Ytterlännäs socken, in i en prästsläkt och växte upp i en miljö där minnet av häxprocesserna ännu levde starkt. Enligt den topografiske författaren Abraham Hülphers den yngres reseberättelser, nedtecknade då Jöns var i 40-årsåldern, var det ännu då ett återkommande samtalsämne.⁴ I linje med detta fick Hornæus enligt egen utsago omkring 1730, sannolikt i samband med sina studier i Uppsala, i uppdrag av Torsåkers prost Jöns Eurenus att nedteckna en berättelse om trolldomsprocesserna i Ångermanland med särskilt fokus på Torsåker.⁵ Prosten hade noterat Hornæus intresse för häxprocessernas historia och att han redan hade insamlat en del källmaterial, främst i form av intervjuer. Resultatet blev den tidigare citerade efterhandskonstruktionen som bar titeln *Sannfärdig berättelse om det för 100 år sedan förlupna grufveliga trulldoms-owäsendet i Sverige, i synnerhet lämpadt efter processen i Thorsåker och Ångermanland*, hädanefter endast *Sannfärdig berättelse*.⁶ I Hornæus berättelse framträder ett familjeminne som återuppväcks i en tid då det förflutna inte längre enbart skrämmer, utan samtidigt blir föremål för reflektion och bearbetning. Han skrev:

Både kyrkoherden och Capellanen här i Socknen voro erkände för lärde och skickelige prestmen; men deras ifver nekades dem nyttja billig eftertanke. Jag är de salige sademes efterled; men att ej dölja sanningen, måste jag här blotta deras mensklige svagheter hwilka af oopartiska och uppmärksamma sinnen billigt ursäktas, här man öfwerväger, att allmänheten under den förvirrade tiden råkat uti kraftig villfarelse.⁷

I citatet framträder en dubbelhet i Hornæus inställning till historien och hans föregångare, både inom släkten och yrkesfältet. Han erkände sina släktband till de personer han nämnde, där den ”Capellan” han hänvisade till var hans farfar, Laurentius Hornæus. Även om han delvis tonade ned

³ Se Stockholms universitet, *Sannfärdig berättelse? Barnens roller och röster under trolldomsprocesserna i Ångermanland 1674–75*. (u.å.). <<https://www.su.se/forskning/forskningsprojekt/sannf%C3%A4rdig-ber%C3%A4ttelse-barnens-roller-och-r%C3%B6ster-under-trolldomsprocesserna-i-%C3%A5ngermanland-1674-75>> (Hämtad 16/5 2025); Kalle Holmqvist, *Ondskan i Nordingrån: En norrländsk häxprocess 1675* (Stockholm 2012); Jan Stattin, *Häxprocessen i Torsåkers pastorat 1674–1675* (Stockholm 1952).

⁴ Gösta Bucht & Harald Wik, *Härnösands historia. D. 1: Tiden 1585–1721* (Härnösand: Kommunen, 1935), s. 466, 469, 478, 489–493, 528; Abraham Hülphers d.y., *Samlingar til en beskrifning öfver Norrland: Första samlingen om Medelpad 1771 samt Fjerde samlingen om Ångermanland 1780*. (Umeå 1985 [1771]), s. 145–147, 149.

⁵ Enligt Erik Modin & Natan Söderberg, *Matrikel öfver i Uppsala studerande norrlänningar 1595–1889* (Stockholm 1889), s. 69, ska han ha börjat studera på Uppsala universitet år 1735.

⁶ Hornæus (1771), s. 2.

⁷ Hornæus (1771), s. 14.

farfaderns och den tidigare yrkeskollegans handlingar som typiska för den förvirrade tidsåldern, betonade han samtidigt vikten av en kritisk granskning. Hornæus underströk att han i sanningssökandets namn måste låta sitt eget förnuft råda och inte tveka att ifrågasätta. Då han vidare beskriver hur han tagit sig an ifrågasättandet beskrev han en metodisk insamling av uppgifter. Han intervjuade främst vittnen till händelserna, men antydde även att han tagit del av ett slags rättsligt material. Det har spekulerats i om han möjligen hade tillgång till de protokoll från trolldomskommissionens arbete som idag gått förlorade.⁸ Med sitt granskande sätt att skriva tycks Hornæus vidare vilja nyansera snarare än förkasta, förklara snarare än att förlöjliga. I förordet uttrycker han en oro över en vidskepelse och förvirring som ännu rådde under 1700-talet, och en vilja att bringa ordning i det som upplevts som kaotiskt.⁹ Hornæus positionerar sig därmed i en brytningstid mellan äldre demonologiska föreställningar och ett framväxande upplysningsinfluerat synsätt, där förnuft och teologi samexisterade. Detta är i linje med idéhistorikern Mats Barrdunge's avhandlingsarbete från 2024 där han visat hur upplysningens tankegods, om än i omformad och anpassad form, letade sig även till Sveriges mer perifera områden såsom mellersta Norrland. I Härnösand, stiftsstad för både Ytterlännäs och Torsåker, växte vad han kallar för en ”anpassad upplysning” fram. I upplysningen ställdes inte förnuftet i motsättning till tron, utan snarare kapslades det in i kyrkans tolkningsramar.¹⁰ I det intellektuella landskapet hade äldre föreställningar ännu kraft men började efterhand i allt högre grad betraktas som orealistiska med hänvisning till sådant som förnuft.¹¹

När Hornæus slutligen färdigställde sin berättelse år 1771 hade han bakom sig ett helt liv som präst, make och far – i ett Sverige i stor omvandling. Samhällsomvälvningar såsom upplösningen av enväldsmonarkin år 1719, införandet av tryckfriheten år 1766 och spridningen av nya idéer från naturvetenskapen och moralfilosofin började vinna mark, även inom kyrkans väggar.¹² Inom ramarna för detta framträder Hornæus som en uttolkare av det förflutna som låter förnuftets språk träda fram genom Bibelns vokabulär.

För att närma sig hur Hornæus rationaliserar, omformar och i viss mån mildrar 1600-talets föreställningar om häxeri i *Sannfärdig berättelse*, fokuserar essän på två begrepp. Begreppen som i tidigare forskning framkommit som centrala för den äldre demonologiska kristna idétraditionen:

⁸ Spekulationerna kommer bland annat från arkivenheten på Kungliga bibliotekets auktoritetspost om författaren, Libris. Hornæus, Jöns (1715–1778). *Auktoritetspost*. (u.å.). <<https://libris.kb.se/hftx1tt10s22f73#it>> (Hämtad 18/6 2025).

⁹ Hornæus (1771), s. 2–3.

¹⁰ Mats Barrdunge, *Upplysningens ljus i Norrland: Om fyra aktörer vid Härnösands gymnasium under 1700-talet* (Stockholm 2024), s. 263.

¹¹ Linda Oja, *Varken Gud eller Natur: Synen på magi i 1600- och 1700-talets Sverige* (Stockholm 1999), s. 15, 47–48.

¹² Nationalencyklopedin. *Sverige: Frihetstiden 1719–72*. (u.å.).

<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/sverige/historia/frihetstiden-1719-72>> (Hämtad 17/4 2025); Oja (1999), s. 48, 117; Hornæus (1771), s. 2.

diabolism och häxsabbat. Historikern Bengt Ankarloo har pekat på det sistnämnda som karakteristiskt för de svenska processerna i form av så kallade ”blåkullaresor.”¹³ I Hornæus efterhandskonstruktioner av förloppet förnekas inte det övernaturliga, men det underkastas en ny form av tolkning och bearbetning, där den teologiska traditionen samexisterar med upplysningstidens ökade krav på begriplighet och moralisk nyansering.

Satan i två skepnader – från fysisk fiende till spiritum vertiginis

Föreställningen om Satan förändrades mellan 1600- och 1700-talet, från att vara en fysisk närvaro till mer av en inre förvirring. Under 1600-talet var Satan ingen abstrakt princip, utan en påtaglig, kroppslig närvaro i både kyrkans och folkets föreställningsvärld. Historikern Linda Oja och senare även Ankarloo har båda lyft fram Satan som en påtaglig och kroppslig närvaro i både kyrkans och folkets föreställningsvärld under 1600-talet. Detta framträder även i de förberedande rättsprotokoll som nedtecknades i Torsåker år 1674, året innan massavrättningarna år 1675. Satan beskrivs där som en manlig gestalt iklädd svart eller rött, och som de häxanklagade påstods ha slutit förbund med under blåkullaresorna genom framför allt sexuellt umgänge.¹⁴ Vittnesmålen bör i sin tur inte enbart ses som bevis på rädsla, utan de bör ses som speglingar av en verklighetsuppfattning där det övernaturliga betraktades som en självklar del av tillvaron och där djävulen utgjorde en konkret motmakt till Guds ordning.¹⁵

Knappa seklet senare har dock föreställningarna förändrats. I Hornæus skildring är det framför allt den kroppsliga närvaron hos det diaboliska som tonats ned. Satan förekom ännu i *Sannfärdig berättelse*, men snarare än som en fysisk närvaro framställdes gestalten som något metafysiskt. Satan målas här upp som illusionernas mästare och en projektion av människans rädsla snarare än en fysisk gestalt. I och med detta framträder psykologiska och sociala dynamiker som centrala med återkommande teman av rädsla, hysteri och kollektivt grupptryck. Dessa teman begripliggjordes av vad Hornæus kallade *spiritum vertiginis*.¹⁶

När nu den onde ande kommit dem så långt i vantron, rustade han ut en spiritum vertiginis eller förvirringsande, som under drömmar föreställde dem något behagligt.¹⁷

Begreppet *spiritum vertiginis*, direktöversatt till förvirringens ande, utgör en central punkt i Hornæus sätt att tolka Satan genom hela texten. Genom tolkningen förskjuter Hornæus det diaboliska från yttre förbrytelse till inre förvirring. Synden definieras inte i första hand som aktiv ondska utan som

¹³ Ankarloo (2007), s. 163, 183; Oja (1999), s. 21–23.

¹⁴ Harrison (2022), s. 227; Sture Norberg (red.), *Trolldomsrannsaking i Torsåker, Dal och Ytterlännäs socknar 1674*. Vol. 32, häfte 4, 6 och 7 (Huddinge 2001), bland andra s. 4–9, 15, 22, 24, 27, 32–37; Sundin, Sundin & Stattin (1978), s. 15; Norberg (red.) (2001), s. 4–6.

¹⁵ Ankarloo (2007), s. 7, 163, 183; Oja (1999), s. 236.

¹⁶ Hornæus (1771), bland andra s. 9, 12, 18, 20.

¹⁷ Hornæus (1771), s. 10.

en tragisk villfarelse.¹⁸ Detta nyanserade synsätt kommer även till uttryck i hans beskrivningar av de anklagades bekännelser, där människors drivkrafter är svaghet och behov av förlåtelse snarare än ondskefullt trots.

Denne ansågo examinatores för en ljusets Ängel, åberopande sig hans medlidande [...] den anklagade föll så oviss Cankza om site sit tillstånd och af enfaldighet bekände endera.¹⁹

Hornæus balanserade här på gränsen mellan pietistisk syndamedvetenhet och upplysningstidens spirande psykologiska förståelse av religiösa fenomen. Djävulen var fortfarande verklig, men hans verksamhet sågs som subtil och illusionistisk snarare än brutal och kroppslig:

[Här] vill jag, i anseende till detta märkeliga ämne anteckna några Satans illusioner, ingalunda i den mening att förneka hans makt och styrka [...] utan nämna en enfaldig erinran till utrönande av hans gyckleri varigenom han mera uträttar än med uppenbart angripande.²⁰

Genom att förskjuta det diaboliska från ett ont väsen till ett moraliskt och psykologiskt tillstånd, tolkade han häxprocesserna som uttryck för ett andligt och socialt sammanbrott snarare än en strid mellan Gud och Djävulen. Hornæus verkade inom det som idéhistorikern Jonathan Israel har kallat för en moderat upplysning: en tankevärld där man inte har brutit med det religiösa arvet, utan har omformulerat det i förnufts ljus. Han har varit verksam i en tid av kulturella skiften – frihetstiden, upplysningens spridning – och i hans texter har detta speglats: det onda har inte längre framstått som en demon att fördriva, utan som en villfarelse att genomskåda.²¹

Häxsabbat på Blåkulla – från en fysisk fest till en inre spegelvärld

Idag är Blåkulla ett fantasiland för små barn sminkade med stora röda kinder och fräknar, med hucklen på huvudena och kvastar i händerna – men på 1600-talet ansågs det vara djävulens tillhåll. Det var en plats så verklig i människors föreställningsvärld att den kunde beskrivas in i minsta detalj. I de förberedande rättsprotokollen från Torsåker framkommer det att såväl vittnen som de anklagade berättade om hur de reste på diverse osannolika färdmedel. De sas resa på allt ifrån sovande män, vars skägg den häxanklagade kissat i, som på bläckhorn. De reste till en plats där de deltog i måltider, riter och orgiastiska lekar.²² När Hornæus beskriver 1600-talsmänniskornas syn på Blåkulla var det som en konkret verklighet, snarlik vardagslivet hemma i Ångermanland:

¹⁸ Hornæus (1771), bland andra s. 4, 22.

¹⁹ Hornæus (1771), s. 19.

²⁰ Hornæus (1771), s. 23–24.

²¹ Jonathan I. Israel, *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity 1650–1750* (Oxford 2001), s. v–vii, 9–11.

²² Norberg (red.), *Trolldomsrannsakning i Torsåker*, bland andra s. 3–7, 12, 14–17, 22; Ankarloo (2007), s. 187; Harrison (2022), s. 153, 227; Sundin, Sundin & Stattin (1978), s. 6–7, 9, 15.

[...] ingen syssla är här och, den ock icke i blåkulla idkas, så att der och sad, skåres, säd i ladorna inlades [...] När de komma till bords, äta och dricka de lustigt både öl och vin [...] dansa, sorla, träta och ropa mera än i något bondegästabad.²³

Då Hornæus beskriver denna demoniska plats är det som ett metafysiskt drömlandskap där samhällsordningen tillfälligt sätts ur spel på ett sätt som korresponderar med 1600-talets rädslor, tabun och begär. Han understryker hur hans egen förståelse skiljer sig från 1600-talets föreställningsvärld, där man trodde att Blåkulla var en fysisk plats som människor faktiskt besökte genom att peka på hur 1600-talets människor saknade begrepp för att genomskåda Satans illusioner. Hornæus antydde att det var genom okunnighet och suggestiv påverkan som de anklagade kom att uppleva sina visioner som verkliga, fastän de enligt Hornæus logik liksom Satan var mer metafysiska än fysiska. Detta styrks vidare då han skriver:

Här må ingen tro, att hwarken gummorna eller barnen fördes till heltvetet, utan det var en dröm och af Satan diktadt gyckelverk.²⁴

Här blir det tydligt hur Hornæus omformulerar det övernaturliga till att vara drömlika gyckelverk eller illusioner snarare än faktiska resor. I och med detta öppnar Hornæus upp för en psykologiserande omtolkning som antyder att platsen vi kallar Blåkulla aldrig fanns, och där människors syner och upplevelser framkallats av skräck, fromhet och kollektiv suggestion. Som Barrdunge har visat, utgjorde prästerskapet i regioner som Ångermanland en kanal för det han kallar en anpassad upplysning – inte ett avståndstagande från det religiösa, utan en reflekterande rörelse inom det.²⁵ I linje med detta lägger Hornæus fokus på funderingar kring hur livet i Blåkulla speglade den verkliga världen, och han konstaterar bland annat att drömvärlden gjordes mer central då det vanliga livet blev tyngre:

Denna svåra tiden blef ett mera drifvande medel än allt annat [...] att hela landet hotades af förödelsens styggelse, som och wäl var sannt emedan den onde kastat allom sot i ögonen. Märkeligt var ock det att samma tid inföllo ovanliga missväxt-år och en gräselig svår och dyr tid.²⁶

Här tycks Hornæus insinuera att den verkliga faran inte var den mörka makten, utan människans benägenhet att tro på den då svåra tider kommer och då samhället var i obalans.

När jag än en gång vandrar längs Häxstigen, där mossan bär minnet av dem som föll offer, tänker jag inte bara på offren. Jag funderar också över berättelsen – inte bara vad den berättar, utan hur och varför den berättas som den gör. Jöns Hornæus *Sannfärdig berättelse* är ett exempel på hur 1700-

²³ Hornæus (1771), s. 49.

²⁴ Hornæus (1771), s. 10.

²⁵ Barrdunge (2024), s. 263, 266.

²⁶ Hornæus (1771), s. 13–14.

talets förändrade intellektuella klimat möjliggör en omtolkning av 1600-talets häxprocesser – inte genom att förneka det förflutnas realiteter, utan genom att omformulera dem.

I Hornæus skildring förvandlas djävulspakter och häxsabbater från konkreta hot till uttryck för mänsklig villfarelse. Omtolkningen sker i kontexten av ett paradigmskifte i upplysningens spår. Även om trolldom fortfarande formellt var kriminaliserat enligt 1734 års lag fanns det inom delar av det bildade prästerskapet en begynnande tendens att närma sig fenomenen med ett mer psykologiserande och historiserande synsätt. Hornæus rörde sig i spänningsfältet mellan upplysningens förnuftstro och det lutherska ortodoxa tänkandet som ännu präglar mycket av hans samtida teologi. Där Satan fortsatt erkänns som reell kraft men där man i allt högre grad betraktar djävulstro och häxanklagelser som sociala och andliga villfarelser snarare än bokstavliga hot. *Sannfärdig berättelse* fungerar därmed inte enbart som en historisk källa till 1600-talets häxprocesser. Något som den ofta använts som i tidigare forskning. Berättelsen fungerar i lika hög grad som ett uttryck för 1700-talsmänniskornas bearbetning av sitt demonologiska arv.²⁷ Texten vittnar om hur ett traumatiskt förflutet omförhandlas – inte i trots mot traditionen, utan genom en omsorgsfull omtolkning inom dess ramar.

Minnesstenens text, skriven i de blodröda versalerna, väcker mina tankar när jag går nerför Bålberget i offrens spår. Den är en påminnelse om att förstå sin samtid genom att ödmjukt förstå hur historiska händelser och uppfattningar påverkat och påverkar oss genom generationer; ”Tidens tro drabbar människan.”

²⁷ Jfr Harrison (2022); Ankarloo (2007); Oja (1999); Sundin, Sundin & Stattin (1978).

Referenslista

Källor

- Hornæus, Jöns. *Sannfärdig berättelse om det för 100 år sedan förlupna grufveliga trulldoms-omväsendet i Sverige, i synnerhet lämpadt efter processen i Thorsåker och Angurmanland*. Avskrift ur S. W. Gynthers samlingar, SE S-HS A1031. Handskriftsavdelningen, Kungliga biblioteket (1771).
- Norberg, Sture (red.). *Trolldomsrannsaking i Torsåker, Dal och Ytterlännäs socknar 1674*. Vol. 32, häfte 4, 6 och 7 (Huddinge 2001).

Litteratur

- Ankarloo, Bengt. *Satans raseri: En sannfärdig berättelse om det stora häxoväsendet i Sverige och omgivande länder* (Stockholm 2007).
- Barrdunge, Mats. *Upplysningens ljus i Norrland: Om fyra aktörer vid Härnösands gymnasium under 1700-talet* (Stockholm 2024).
- Bucht, Gösta & Wik, Harald. *Härnösands historia. Del 1: Tiden 1585–1721* (Härnösand 1935).
- Fahlén, Olof. *Dömd till yxa och bål* (Höganäs 1985).
- Fahlén, Olof. *Eldens återsken* (Höganäs 1986).
- Hans Högmans historia. Högman, Hans. *Häxprocesser i Sverige*. (u.å.).
<<https://www.hhogman.se/haxprocesser.htm>> (Hämtad 16/5 2025).
- Harrison, Dick. *Ondskans tid: En historia om trolldom och häxeri* (Lund 2022).
- Holmqvist, Kalle. *Ondskan i Nordingrå: En norrländsk häxprocess 1675* (Stockholm 2012).
- Hülphers d.y., Abraham. *Samlingar til en beskrifning öfver Norrland: Första samlingen om Medelpad 1771 samt Fierde samlingen om Ångermanland 1780*. Umeå: Två förläggare, 1985 [1771].
- Israel, Jonathan I. *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity 1650–1750* (Oxford 2001).
- Libris. *Hornæus, Jöns (1715–1778). Auktoritetspost*. (u.å.). <<https://libris.kb.se/hftx1tt10s22f73#it>> (Hämtad 18/6 2025).
- Länstidningen Östersund. Östholm, Katarina. *En djävulsk historia – nu invigs det nya häxmuseet i Kramfors*. 2017-06-09. <<https://www.ltz.se/artikel/en-djavulsk-historia-nu-invigs-det-nya-haxmuseet-i-kramfors>> (Hämtad 16/5 2025).
- Modin, Erik & Söderberg, Natan. *Matrikel öfver i Uppsala studerande norrlänningar 1595–1889*. (Stockholm 1889).
- Nationalencyklopedin. *Sverige: Frihetstiden 1719–72*. (u.å.).
<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/sverige/historia/frihetstiden-1719-72>> (Hämtad 17/4 2025).

Oja, Linda. *Varken Gud eller Natur: Synen på magi i 1600- och 1700-talets Sverige* (Stockholm 1999).

Populär Historia. Lagercrantz, Caroline. *Intervju med arkivarie Göran Gullbro*. 2007-01-21.

<<https://web.archive.org/web/20070205175904/http://www.popularhistoria.se/o.o.i.s?id=44&vid=79> > (Hämtad 16/5 2025).

Stattin, Jan. *Häxprocessen i Torsåkers pastorat 1674–1675* (Stockholm 1952).

Stockholms universitet. *Sannfärdig berättelse? Barnens roller och röster under trolldomprocesserna i Ångermanland 1674–75*. (u.å.).

<<https://www.su.se/forskning/forskningsprojekt/sannf%C3%A4rdig-ber%C3%A4ttelse-barnens-roller-och-r%C3%B6ster-under-trolldomprocesserna-i-%C3%A5ngermanland-1674-75>> (Hämtad 16/5 2025).

Sundin, Teo, Sundin, Per & Stattin, Jan. *Häxorna: Häxtro och vidskepelse i 1600-talets Ångermanland* (Bjästa 1978).